

„Čitalac može sada zapitati što pisac drži o atomskim centralama. Pisac mora priznati da on osobno za sebe (još) nije uspio prevladati sumnje s obzirom na takva postrojenja. Prije svega (još) nije mogao steći uvjerenje da je dovoljno raščišćeno kakvu baštinu naše vrijeme prepušta budućim generacijama s atomskim centralama, bilo što se tiče genetskog utjecaja zračenjem, bilo zbog opasnih otpada (atomske smeće). Neka se autoru oprostí što toliko brojnim citatima dodaje i ovaj zadnji, koji točno odgovara njegovu uvjerenju: 'Poput tolikih sugrađana i suvremenika, imajući pred sobom mnošinu suprotnih argumenata koje iznose stručnjaci, ne osjećam se u stanju da dođem do točnog i valjanog suda o samoj stvari, kojoj unatoč svim informacijama ne mogu dovoljno vidjeti domet. Već to je razlog koji radije govori za 'ne' negoli za 'da', jer postoji opće načelo da je bolje izostaviti odluku, kojoj se ne može vidjeti domet, ako baš nismo prisiljeni da odluku donesemo' (N. Leser, *Atomare Sprengkraft und Stabilität der Demokratie* 10).

Pisac ne želi uskratiti poštovanje nikome koji, nakon brižljivog ispitivanja, smatra da može doći do drukčijeg zaključka" (str. 149).

Ovdje imamo upravo opipljiv primjer kako moderna civilizacija nameće neka etička pitanja na koja uza svu dobru volju nije moguće jasno i odrešito odgovoriti. Ni Crkva ni teologija nemaju jasnih stavova, pa je logična posljedica pluralizam mišljenja. Episkopati uglavnom izbjegavaju dati jasan sud, iako je vatikanska delegacija pred Internacionalnom agencijom za atomsku energiju u Beču (IAEA) izjavila: „Svijet se ne može više odreći korištenja atomske energije" (KNA 27. 9. 1980; usp. M. Rock, *Kernenergie in der Sicht katholischer Ethik*, Mainz 1981 /Aktuelle Information 21/, str. 26).

Autor ima pred očima prvenstveno prilike u Austriji. Njegov stav uključeno dopušta mogućnost da u nekoj drugoj zemlji prilike mogu biti malo drukčije (veća „prisila na odluku"), a također da i vrijeme može pridonijeti da steknemo jasnije sudove.

Mi u Jugoslaviji ušli smo u klub zemalja s atomskim centralama bez prevelikih skrúpula. Već imamo atomsku centralu u Krškóm (Slovenija/Hrvatska), koja već radi, ali smanjenim kapacitetom zbog nastalih kvarova. Predviđeno je da se 1985. počne s gradnjom

druge atomske centrale u Prevlaci kraj Dugog Sela, koja bi trebala proraditi 1992. godine. Navodno do kraja stoljeća trebalo bi u nas biti šest atomskih centrala.

Imajući u vidu nedostatak energije, posebice u Hrvatskoj, mi kao da smo nekako skloni takvim projektima. No uvijek ostaje pitanje je li to put prema pravom rješenju. Kod nas se već javno spominje kako je u našoj zemlji učinjeno više velikih, ali promašenih investicija. Ova Hörmannova knjiga pruža nam priliku da se barem malo zamislimo o težini i zamršenosti ove problematike. Ona pruža obilje podataka, koji su većinom teolozima i crkvenim ljudima kod nas malo poznati. Stoga može odlično poslužiti kao uvod da se i mi malo ozbiljnije pozabavimo pitanjima i potvratima koji imaju tako dalekosežne posljedice. Ona je ujedno primjer solidnog i poštenog znanstvenog rada, gdje se ne ide za brzim sudovima i apodiktičnim tvrdnjama, kako se to kod nas često zna događati u crkvenim i teološkim redovima, nego se trijezno mjere razlozi *pro et contra* i na kraju donosi onakav sud do kojega je pisac konkretno mogao doći, računajući s mogućnošću daljnega misaonog razvoja i poštujući stavove onih koji odgovorno i argumentirano drukčije misle.

M. VALKOVIĆ

A. A., *IL RUOLO DI MARIA NELL'OGGI DELLA CHIESA E DEL MONDO*. Simposio mariologico Roma, Ottobre 1978. Edizioni *Marianum*, Bologna 1979, str. 218.

Ovo je Zbornik predavanja koja su razni teolozi održali na međunarodnom mariološkom simpoziju koji je organizirao Teološki fakultet *Marianum* u listopadu 1978. godine. Tema simpozija bijaše *Uloga Marije u današnjoj Crkvi i svijeta*. Simpozij je istakao dvije povijesne stvarnosti: današnjicu Crkve i današnjicu svijeta. I jedna i druga ima svoje probleme. U svojoj razradi simpozij nije privilegirao ni jednu ni drugu današnjicu, nego je obje jednako razmatrao. Tako su predavači na simpoziju razradili velike marijanske teme u odnosu na suvremeni svijet i suvremenu Crkvu. Dodiču se često onih tema koje su danas u središtu i u žarištu teološke diskusije kao što su npr. diskusija o ulozi žene u današ-

njem svijetu i u današnjoj Crkvi, odnos Crkve prema ženi, značenje i implikacije teologije oslobođenja, dramatična podjela među kršćanima, pokušaji uspostave jedinstva, evangelizacija naroda (jer svi su narodi pozvani da upoznaju Istinu i svi su sinovi jednog Boga).

Figura Djevice dobiva danas ulogu posrednice među suprotstavljenim instancama, tendencijama, interesima. Predavači su pokušali razjasniti kako se u vezi s time prikazuje uloga Marijina, kakav odnos ima posrednička uloga Marijina prema posredničkoj ulozi Kristovoj i slično. Svi su predavači došli do zaključka da je na tajanstveni način uloga Marije danas prisutna i u Crkvi i u svijetu.

Prvo je predavanje držao René Laurentin o *Problemu Marijina posredovanja* – povijesni razvoj i primjena na današnju teologiju" (9–34). Razlaganje počinje pitanjem: Zašto papa Pio XII. nije definirao posredništvo Marijino? Daje različite odgovore (poteškoće sa strane biblijskih znanosti, poteškoće doktrinarne naravi, poteškoće ekumenske naravi i poteškoće pastoralne naravi). Pošto je odgovorio na to pitanje, poseže u povijest teologije i razlaže podatke Tradicije o temi Marijina posredništva. Povijesno razlaganje počinje sa VI. stoljećem, budući da ranije nije našao podataka o toj temi.

Salvatore M. Meo obradio je *Sadašnju teološku tematiku s obzirom na majčinsku ulogu Marijinu prema ljudima* (35–68). U prvom dijelu daje, poslije kratkog povijesnog pregleda, sintezu sadržaja i terminologije *posredovanja, Posrednice*. U drugom dijelu pokušava reinterpretirati kristološke izraze kao što su Posrednik, Spasitelj i Otkupitelj i njihovu mariološku implikaciju. Iznosi u sintezi nauku VIII. poglavlja *Lumen gentium* i papinske pobudnice *Marialis Cultus* u odnosu na temu Posrednice. U prošlosti je teologija – ističe pisac – odgovarala na pitanja koja su joj postavljale različite epohe. To mora učiniti i danas. I suvremena egzistencijalistička teologija s pomoću crkvenih, povijesno-socioloških i antropoloških pretpostavki treba razjasniti značenje posredničke uloge Marijine.

Aristide M. Serra obradio je temu *Marija, djelotvorni znak jedinstva raspršenih sinova* (Iv 11, 52) (s. 69–106). Pokazao je kako Marijin lik i njena prisutnost u Crkvi ima veze s pomirenjem i jedinstvom same Crkve. Pisac svoje razlaganje temelji na biblijskim tekstovima (Stari zavjet, intertestamentarno židovstvo i Ivanovo evanđelje).

Peter Meinhold, protestant, Kiel, razradio je temu *Marija, Majka Isusova, u Novome za-*

vjetu (107–136). Prikazao je Mariju kao prazor i ud Crkve, vjeru Marijinu, Mariju pod križem i u zajednici apostola Isusovih te Mariju kao znak i stvarnost.

Jorge Mejia, Buenos Aires, pisao je o *Majčinskoj ulozi Marijinoj u teologiji i u poslanju latinsko-američke Crkve* (137–152). Danas se mnogo govori o latinsko-američkoj teologiji (osobito u odnosu na teologiju oslobođenja i političku teologiju). Govori se kako poslanje Crkve mora biti usklađeno s ljudskim uvjetima, kulturnim, sociološkim i političkim. Ali i s pučkom pobožnošću. A u srcu latinsko-američke pučke pobožnosti stoji Marija. Tako je i u teologiji oslobođenja Marija u središtu pažnje. Pisac najprije daje panoramski pregled povijesnog konteksta teologije oslobođenja, opisuju pučku pobožnost u Latinskoj Americi, iznosi neke ekumenske implikacije i razlaže teologiju poslanja Crkve danas.

Maria Xaveria Bertola pisala je o temi *Marija i ženski pokreti u svijetu danas* (153–187). Najprije je razjasnila pojmove kao što je „feminizam“. Protumačila je osobnost žene, povijesni kontekst oslobođenja žene danas, zadatke i ciljeve feminizma danas i uopće odnos žene u suvremenu društvu. U tom kontekstu prikazala je gotovo revolucionarni preokret shvaćanja žene u ovom stoljeću. Potom je posvetila pažnju mjestu koje ima žena u današnjoj Crkvi. Iznijela je ukratko današnju polemiku oko ženskog svećeništva i iznijela situaciju u kojoj se našla Crkva u odnosu prema ženi. Iznijela je način ponašanja Crkve prema ženi i zahtjeve koje žena danas postavlja Crkvi. Pokazala je kako u tom pogledu Crkva još stoji na početku i kako treba još mnogo učiniti da bi žena i u Crkvi bila oslobođena. U tom pogledu zaustavila se na temi „Marija, odgovor ženskim zahtjevima“. U svjetlu koncilске nauke o Mariji u VIII. pogl. LG trebalo bi u Crkvi praktično rješavati probleme odnosa hijerarhijske Crkve i žene. Crkva je danas ionako ženska (s obzirom na praktične vjernike!).

Bernardo M. Antonini pisao je o *Odnosu: teologija i ženski svijet* (189–204). Dao je najprije neke primjedbe o ženskom pitanju u svijetu i u Crkvi danas, o odnosu teologije prema ženi te iznio neka mariološka pitanja u tom kontekstu. S obzirom na prvi dio iznio je neke negativne pojave u povijesti Crkve prema spolnosti pa stoga i prema ženi. S obzirom na sadašnjicu Crkve misli da se oslobođenje žene – koje se u ovom stoljeću općenito zbilo u svijetu – mora ostvariti i u Crkvi. Krš-

čani u tom pogledu moraju biti hrabri i moraju se osloboditi strahova. S obzirom na teologiju zamjerio joj je što u svojoj razradi nije dovoljno pažnje posvećivala pitanju žene i što je previše „muška“. S obzirom na mariologiju govorio je o ženi na temelju *LG i Marialis cultus*. Postavio je zapravo niz pitanja kako bi se Crkva trebala odnositi prema ženi u svjetlu Marije i onoga što Crkva o Mariji govori i piše.

Na kraju je dao sintezu *Razvoj teološke refleksije o povijesnoj ulozi Marije* Stefano de Fiores (205–218). Sabrao je u sintezu sve što su ostali prije njega rekli. Iz njegova zaključna predavanja vidi se kako je tema koju je simpozij odabrao vrlo aktualna. Dao je poticaj za daljnji razvoj te tematike.

Zbornik je izvrstan. Odlikuje se jasnoćom razmišljanja i lakoćom izlaganja. Trebali bi ga čitati ne samo teolozi, mariolozi, nego i pastoralni radnici.

Adalbert REBIĆ

Josip BALOBAN, KIRCHE IN EINER SOZIALISTISCHEN GESELLSCHAFT, Benziger Verlag, Zürich, Einsiedeln, Köln 1982.

Na početku ove godine Benziger Verlag prezentira njemačkoj javnosti u tematskom nizu *Studije o praktičnoj teologiji* knjigu mladog hrvatskog teologa Josipa Balobana pod naslovom *Crkva u socijalističkom društvu*. Radi se zapravo o njegovoj disertaciji na katoličkom teološkom fakultetu Univerziteta u Münchenu. U njoj autor pomoću teološkog i sociološkog pojma „distancirana crkvenost“ analizira pastoralnu situaciju u zagrebačkoj nadbiskupiji, teritorijalno govoreći, u Crkvi u sjevernoj Hrvatskoj. Izdavačka kuća je smatrala legitimnim, a sigurno i ekonomski korisnim, dati disertaciji široku društveno-političku pozadinu, što se zapravo ne poklapa u potpunosti s namjerom i znanstvenom znatiželjnošću autora. Već zbog te okolnosti ovoj je knjizi osiguran širok publicitet budući da teološki i politički zainteresirana javnost u Saveznoj Republici Njemačkoj, kao i općenito na Zapadu, strasno pošiže za informacijama o Crkvi i crkvenom životu u jednoj socijalističkoj državi, kako bi i na taj indirektni način stvorila ili upotpunila sliku o socijalističkom društvu, osobito o onom samoupravnom jugoslavenskom društvu. Ono, naime, još uvijek u političkoj diskusiji vrijedi kao model društva koje je između kapitalističkog Zapada i realno-socijalističkog dru-

tva u istočnoj Evropi. Ovoj znatiželji i potrebi javnosti izlazi knjiga Josipa Balobana u velikoj mjeri i susret te će ona, u tome nema sumnje, izazvati ne samo daljnje nastojanje šire javnosti za upoznavanje naše zemlje i nadbiskupije, nego i djelotvorno razumijevanje za situaciju Crkve u nas. Time Benziger Verlagu želim ujedno izraziti i priznanje za ovo izdanje.

Tematika i materija ovog djela kreće se na granici između sociologije religije, praktične i sistematske teologije, socijalne psihologije, pa i u nekom smislu politologije. Razumljivo da jedna recenzija ne može zahvatiti sve ove aspekte.

U prvom dijelu autor općenito analizira utjecajnost i posljedice sekularizacije i urbanizacije na kršćansku praksu i crkvenu situaciju u Hrvatskoj i Jugoslaviji; daje kraće objašnjenje pojmova „sekularizacija“ i „urbanizacija“ najprije s vida zapadnjačke sociologije a zatim s vida jugoslavenskih marksističkih sociologa te konstatira da je tako shvaćena sekularizacija potpuno ostvarena u nas poslije rata: naime sekularizacija društva, sekularizacija čovjeka pojedinca i sekularizacija religije. J. B. izvodi odatle posljedice i zahtjeve obzirom na kršćanstvo i Crkvu u nas.

Najprije posljedice: agrarnokulturna tradicija izumire; odgoj i obrazovanje se temelje i provode na marksističko-ateističkom nazoru na svijet de facto ali zato ne u skladu s ustavnim normom; nosioci socijalizacije su mnogovrsni kao i ponuda životne orijentacije i životnih vrednota; odatle nesigurnost pojedinca u procesu personalizacije; mogućnost socijalizacije s crkvene strane je jako ograničena i obično nošena na privatnoj bazi od obitelji, rodbinstva, župnika, hodočašća, vjerske štampe; unutarnje napetosti i razmimoilaženja u samoj Crkvi, konkretno između nekih teologa i episkopata, nekih svećenika i biskupa.

Zahtjevi i preporuke: Crkva u nas morala bi se razumjeti „konkretno“, tj. kao Crkva u socijalističkim uvjetima samoupravnog društva, prihvaćajući te uvjete kao povijesnu nužnost, te ih respektirati ali i u isto vrijeme transcendirati (str. 28).

Kršćanstvo u Hrvatskoj mora izaći iz uske povezanosti s agrarnokulturnom, nacionalnom i teritorijalnom tradicijom budući da je ono po svojoj naravi „nadtradicionalno“, tj. transcendentnog porijekla (str. 45); na području odgoja i obrazovanja treba vladati koegzistencija vjerskog i ateističkog odgoja na bazi principa tolerancije te političke i pravne ravnopravnosti; pravo roditelja na odgoj djece treba biti priznato kao iskonsko i